

Bernáth Aurél /1892-1982/

Bernáth Aurél írói munkásságát szinte csakis emlékezések jelentik, ebben a műfajban találja meg önmaga igazi gyökereit. Önéletrajzi sorozatának első kötete /Igy éltünk Pannóniában, 1956/ a gyermekkort és ifjúkort járja körül, különös emlékeit, az emlékezetbe visszaidézett történeteket, hangulatokat. Bármennyire festőinek is tűnik Bernáth Aurél látásmódja, bármilyen szívesen is időzik remekül felvázolt képeinek felületén, legalábbis szándékában mindenképpen távolabbi céljai vannak: a rejtélyeket, titkokat keresi mindenben. Ahogy egy látványt, tájat leír, színeket és kontrasztokat, arányokat és formákat érzékeltet, a festőt dicséri; ahogy emögött viszont rátalál valami metafizikai mondanivalóra, ahogy a kimondhatatlannal viaskodik, igazi írói teljesítmény.

Az Igy éltünk Pannóniában című kötet az emlékmozsaiakat a "külső" idő rendszerében illeszti egymáshoz, egyszerű kronológiát követ, nem pedig a "belső" időérzékelés asszociációs útjait; a szülői háztól indul tehát, és egészen a komolyabb festői indulásig, a nagybányai évek kezdetéig néz szembe az életúttal. Bernáth Aurél ugyanakkor tisztában van vele, hogy az ilyen "szabatos egyenleg-felállítások csak a visszapillantásban kristályosak. Az élet bonyolultabb és ködösebb is."

Amit az emlékező tudat a gyermekkorról közvetíteni képes, az mindenekelőtt valamiféle természetesség, egyfajta "paradicsomi" állapot: emléktöredékek egy különös Balaton melléki tájról,

és furcsa, anekdota-szerű történetek az apa nagy természetéről, mulatozásokról, ismerősökről, az áhitattal szemlélt hercegi családról, a nemrég született mozi misztériumáról. Az ifjúkor ettől teljességgel különböző emlékei már Pesthez és Szegedhez kapcsolódnak; Pest a szabad életet jelenti az ifjú számára, valamint a halál ezentúl végig jelenlévő élményét: "Ahogy az inas, aki felszabadul és segéd lesz, úgy szabadultam föl akkor én, és éreztem, hogy íme, ezentúl módom nyílik a két véglet közt - nevetés és halál közt - figyelő szemmel nézni az életet." Szegeden a társadalom osztálytagozódására ébred rá, ugyanakkor felfedez egy KAI addig teljesen ismeretlen világot: a könyvtárakat. Ezek az élménykörök határozzák meg lényegében később a festő Bernáth Aurélt is, ezek adják művészi pályájának alappilléreit: töretlen optimizmusát, hitét az élet értelmében, szociális igazságérzetét, a világban való tájékozódás igényét, valamint azt, hogy mindent és mindenkor a "maga természetes módján" igyekezzon kipróbálni.

Az Utak Pannóniából /1960/ című kötet immár elsősorban a festői próbálkozások számbavétele a nagybányai évek premodern stíluskeresésétől az izmusokon át egészen a hagyományokhoz való visszatérésig. Bernáth Aurél kíméletlen önboncolással igyekszik szembenézni azzal az úttal, amit önmaga a művészetben, szemléletmódban megtett. Nagybánya után főként Budapest, Bécs és Berlin azok az állomások az időben, amelyek ezt a szemléletváltozást érzékeltetik: a kor formabontó, avantgarde törekvéseivel együtt

élő festő lassan rádöbben, hogy az ~~absztrakció~~ absztrakció járhatatlan út: "Egyszerre világossá vált előttem, hogy Moholy-Nagyval nem egy nyelven beszélünk. Sokkal később ezt úgy fogalmaztam meg, hogy 'új festészet'-nek csak azt tartom, melynek ormáról visszatekintve fizian még festőnek látszik."

Amíg "fiatal korunkban nem tudjuk megítélni, hogy barátkozásaink, vonzódásaink közben kitől és mikor kapunk olyan benyomásokat, melyek majd egész életünkre kihatnak", addig az emlékező tudat ezt is igyekszik gondosan lemérni a saját patikamérlegén: a nagybányai festők mellett Egry József, a századelő szellemi forrongását mintegy előkészítő életművek mellett elsősorban Kassák Lajos szerepét hangsúlyozza, ugyanakkor jelentősnek ítéli azokat a gyötrelmes szerelmi kapcsolatokat is, amelyek az "én" szenvedélyeit nagymértékben befolyásolták.

Az önéletrajzi kötetek elsősorban az "én" kibontakozását, meghatározó élményeit, az útkereséseket igyekeznek felvázolni; a naplószerű feljegyzések viszont /Kisebb világok, 1974; Feljegyzések éjfél körül, 1976; Egy festő feljegyzései, 1978/ arról vallanak helyenként igazi mélységgel, hogy mi is ez az "én". A témák a legkülönbözőbbek, emlékképek keverednek friss benyomásokkal, olvasmányélmények festészeti problémákkal, tájleírások városokról vallott gondolatokkal, mégis az igazán izgalmas mindebben az, ahogy ez a sokféleség az "én"-t feltárja; nincs itt szó egységes világról, csakis kisebb-nagyobb benyomásokról, és talán még-

inkább arról a folyamatról, ahogyan az "én" gyermeki kíváncsiságában, rácsodálkozásában a világ tárgyai, emberek, tájak, műalkotások élménnyé alakulnak át. "Az ember csak ritka perceiben döbben rá, hogy él, hogy a világon van. Az életet őrlő malmainkban - ha nagy szélességben nézzük életünket - ágaskodó pillanatok csak elvétve akadnak" - vallja Bernáth Aurél. A naplók mindenestre ezeknek a ritka pillanatoknak a szülöttei. Közülük is kitűnik az Egy festő feljegyzései című kötet, amely talán Bernáth Aurél legjobb szépirodalmi műve; sehol nem ér el prózája ilyen mélységeket, sehol másutt nincs ilyen összhang leírás és reflexió között, sehol nem állja útját a reflexió oly sikeresen a leíró részek túláradásának, mint itt, ebben a késői műben, ahol az öregség nem ellenfélként, hanem éltető vigaszként fedezi fel a fiatalságot.

Bernáth Aurél novellái is /Gólyváról, Halgáról, halálról, 1971/ valahol a naplók és emlékiratok forrásvidékén találunk rá tárgyukra: Szinte valamennyire jellemző, hogy a kifejezéssel küszködnek: "Mit érnek a szavak? Mit tudunk a világról? /.../ Megkötjük magunkat, s nem a világot érezzük, hanem a képletet. Vissza kellene mennünk a szívhez!" /A hullámmal szemközt/

A téma sokszor nem több, mint egy-egy apró, találó megfigyelés /A gólyváról, A pók, Szerzélyek, A szentjánosbogár, A szúnyogokról stl mégis többnek érezzük, mert nem a leírt részletek a fontosak, hanem az a szemléletmód, ami mindezt egy egész részeként láttatja; mint

ahogy a Temetés és bizakodás elbeszélő "én"je egy másik szereplőről mondja: "szíve áradása egybe láttatja vele a világot - az élet és a halál világát."

A Koós-Krennerék egy napja című novella festő hőse pl. oly mértékben át tudja fogni a természetet, át tudja érezni annak áhitatát, hogy ezáltal képes~~ni~~ lesz arra, hogy a "füvek szövetében rejlő színjátékot ne csak méltányolja, ne csak gyönyörködjek benne, hanem azzal teljes egészében eggyé is váljék." A Három novella Helgával ugyancsak festő "én"je viszont a természetén túl a művészetben is ugyanezt a panteisztikus élményt keresi immár.

Esszéiben, tanulmányaiban is /Írások a művészetéről, 1947; A múzsa körül, 1962; A múzsa udvarában, 1967/ ~~Minon~~ hasonló módon közelít Bernáth Aurél a műalkotásokhoz. Elsősorban a természet formáit, valami világszerű teljességet kér rajtuk számon: "A művészet ki fogja heverni ezt a megrázkódtatást ~~XXXX~~ /ti. ez absztrakt szemléletet/, amikor már minden művelője belátja, hogy a világ mérhetetlenül gazdagabb, mint a képzeletünk. S hogy igazán megújulni, frissülni csak a természet által tudunk."

Ónodi László